नन्वेवंधनादित्यागेकथंदेहनिर्वाहइत्याशंक्याह पूर्वेति दृष्टसुखार्थंऐहिकोयत्नोव्यर्थइत्यर्थः ॥ ४७ ॥ ननुपूर्वकर्मापिदृष्टयत्नापेक्षमतआह एवमिति यथारोगारोग्यादिजानिदुःखसुखानिअप्रार्थितान्येवल भ्यंते एवमेवप्रियाप्रियसंबंधादीनिलाभनाशादीनिचलभ्यंतइत्यनर्थकोयत्नइत्यर्थः ॥४८॥ एतांयच्चकामसुखमित्यादिनाउक्तां सुखंनिरुद्योगंयथास्यात्तथा गुणान्वितः वैतृष्ण्यान्वितः जुगुप्सेत निंदेत कामान् विषयान् कामात्हठात् क्रोधंकुर्वीतेत्यपिवापाठः ॥४९॥ वृत्तोनित्यनिष्पन्नः मृत्युःजन्ममरणाख्यसंसारद्वारभूतः मनोभवः कामः सएवकेनचिन्निमित्तेनप्रतिहतःक्रोधरूपेणपरिणमतेइत्यर्थः ॥५०॥ यदेति त्रिविधाःकामाः स्थूलसूक्ष्मकारणोपाधिभोग्याविषयाः तत्रस्थूलानांत्यागःसंगवर्जनेनस्थवीयानेव सूक्ष्माणांवासनामयानांत्यागोवैराग्यदार्ढ्यात्सर्वविषयस्मरणस्याप्यभावः एतानपिगुरूक्तयुक्त्यापरित्यज्य हार्दाकाशाख्यंकारणंब्रह्मप्रविष्टोयोगी अत्रहिसर्वेकामाःसमाहितायच्चास्येहास्तियच्चनास्तिसर्वंतदत्रगत्वाविंदतइतिश्रुतेर्वर्तमानंत्रिलोक्यंतर्गतमतीतानागतंचकामजातंसंकल्पसमकालोत्थितंपुरोवर्तमानमेवप श्यन्कदाचिद्वैराग्यमांद्यान्मुह्येतातस्तानपिसंहरेत् तथाचसूत्रंभगवतःपतंजलेः स्थान्युपनिमंत्रणेसंगस्मयाकरणंपुनरनिष्टप्रसंगादिति व्याख्यातंचैतद्भगवताबादरायणेन तत्रमधुमतीभूमिंसाक्षात्कुर्वतोब्राह्म णस्यस्थानिनोदेवाःसत्वबुद्धिमनुपश्यंतःस्थानैरुपनिमंत्रयंते भोइहास्यतांकमनीयोयंभोगः कमनीयेयंकन्या रसायनमिदंजरामृत्यूबाधते वैहायसमिदंयानं अमीकल्पद्रुमाः पुण्यामंदाकिनी सिद्धामहर्षयः उत्तमाअनुकूलाश्वअप्सरसः दिव्येश्रोत्रचक्षुषी वज्रोपमःकायः स्वगुणैःसर्वमिदमप्यर्जितमायुष्मताप्रतिपद्यतामिदमक्षयमजरममरंस्थानंदेवानांप्रियमित्येवमभिधीयमानःसंगदोषान्भावयेत् घोरेषुसंसा

पूर्वदेहकृतंकर्मशुभंवायदिवाशुभं ॥ प्राज्ञंमूढंतथाशूरंभजतेयादृशंकृतं ॥ ४७॥ एवमेवकिलैतानिप्रियाण्येवाप्रियाणिच ॥ जीवेषुपरिवर्ततेदुःखानिचसुखानिच ॥ ४८ ॥ एतांबुद्धिंसमास्थायसुखमास्तेगुणान्वितः ॥ सर्वान्कामान्जुगुप्सेतकामात्कुर्वीतपृष्ठतः ॥ ४९ ॥ वृत्तएषहृदिप्रौढोमृत्युरेषमनोभवः ॥ क्रोधोनामशरीरस्थोदेहिनांप्रोच्यतेबुधैः ॥ ५० ॥ यदासंहरतेकामान्कूर्मोगानीवसर्वशः ॥ तदात्मज्योतिरात्मायमात्मन्येवप्रपश्यति ॥ ५१ ॥

रागारेषुपच्यमानेनमयाजननमरणांधकारेविवर्तमानेनकथंचिदासादितःक्लेशतिमिरविनाशीयोगप्रदीपः तस्यचैतेतृष्णायोनयोविषयवायवःप्रतिपक्षाः सखल्वहंलब्धालोकःकथमनयाविषयमृगतृष्ण यावंचितःतस्यैवपुनःप्रदीप्तस्यसंसाराग्नेरात्मानमिंधनीकुर्यामिति स्वस्तिवःस्वमोपमेभ्यःकृपणजनप्रार्थनीयेभ्योविषयेभ्यइत्येवंनिश्चितमतिःसमाधिंभावयेत् संगमकृत्वास्मयंकुर्यात् एवमहंदेवानांप्रा र्थनीयइतिस्मयादयंसुस्थितंमन्यतयामृत्युनाकेशगृहीतमात्मानंनभावयिष्यति तथाचास्यच्छिद्रांतरप्रेक्षीनित्यंयत्नोपचर्यःप्रमादोलब्धविवरःक्लेशानुत्तंभयिष्यति ततश्चपुनरनिष्टप्रसंगइति तस्मात्सर्वशः सर्वान्त्रिविधानपिकामान् संहरेत् कूर्मोगानीतिदृष्टांतः कामानांस्वरूपादनन्यत्वंस्वाधीनोत्पत्तिप्रलयत्वंचदर्शयति यदाकामान्सर्वान्संहरेत्तदाअयमात्माहंप्रत्ययगोचरोजीवः आत्मन्येवअपेतसर्वोपाधौ स्वस्वरूपेएवआत्मज्योतिःप्रत्यगभिन्नंचिन्मात्रंपश्यति अयमर्थः यथाजागरेघटंसूर्यादिनाज्योतिषापश्यति गाढांधकारेतुवाचैवज्योतिषापश्यति स्वप्नेतुआलोकेंद्रियज्योतिषोरभावाद्वासनामयस्यघटस्यप्रत्य गात्मज्योतिषैवप्रकाशइतिप्रसाधितंज्योतिर्ब्राह्मणे अत्रायंपुरुषःस्वयंज्योतिरिति तेनतत्रकारणाभावेसिद्धेसुषुप्तौवासनामयस्यप्रपंचस्यापिनाशेदृश्याभावाद्दृङ्मात्रंप्रकाशते एवंसमाधावपिसंप्रज्ञातेकरणाभावः असंप्रज्ञातेकर्मकरणयोरभावाद्वृष्टत्वनिवृत्तौदृङ्मात्रंशिष्यतेइति प्रसीदतीतिपाठेकार्यकरणसंपर्कजंकालुष्यंत्यजतीत्यर्थः किंचिदेवममत्वेनेतिश्लोकंकेचिदितउत्तरंपठंति तदामधुमत्यांयोगभूमौउपस्थि तेषुविषयेषुवैराग्यार्थमिदंवचनमितिज्ञेयं ॥ ५१ ॥

Digitized by Google